

Heimans en Thijsse

Nieuwsbrief

Mededelingenblad van de Heimans en Thijsse Stichting nummer 51 december 2016
Redactie Lydia Haafkens, Maarten Smies en Eddy van der Maarel

Van het bestuur

Dit jaar bestaat onze stichting 100 jaar. In september 1916 werd onze voorloper, de Heimans Stichting, opgericht. Het aanvankelijke idee van deze stichting was om geld bijeen te brengen voor een museum voor natuurlijke historie. Het Heimans diorama in Artis herinnert nog aan dit doel. Het 100-jarig bestaan is een mooie aanleiding voor de nieuwe nieuwsbrief die nu voor u ligt, met acht in plaats van de gebruikelijke vier pagina's. In het volgende nummer zullen er nog verdere veranderingen in de vormgeving worden doorgevoerd. Maarten Smies is sinds kort tot de redactie toegetreten en versterkt het team van Eddy van der Maarel en Lydia Haafkens die zich al jarenlang voor de nieuwsbrief inzetten. Onze dank voor al het werk dat jullie de afgelopen jaren hebben verzet.

Ons jaarlijkse symposium trekt steeds meer aandacht en begint een belangrijk onderdeel te worden van het maatschappelijke debat in Nederland over natuur. Het symposium 'Wild of geordend?' op zaterdag 17 september in Nijmegen trok ongeveer 175 deelnemers en had een razend interessant programma met de sprekers Chris de Stoop, Johan van de Gronden en Martin Drenthen. Trouw publiceerde de daarop volgende maandag een groot artikel over onze bijeenkomst. De paneldiscussie onder leiding van Mascha Brouwer gaf een goed zicht op de sterk uiteenlopende maatschappelijke invalshoeken en belangen. Op deze plaats wil ik graag de bestuursleden Anton van Haperen en Ella de Hullu bedanken voor hun grote inzet om dit symposium te organiseren.

Aan het einde van het symposium presenteerde de voorzitter zijn boek 'Wilde apen - Natuurbescherming in Nederland'. Het geeft een provocerende visie op de toekomst van de natuurbescherming en de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Op verzoek van enkele kamerleden zullen de voorstellen in het boek binnenkort worden uiteengezet voor de Vaste kamercommissie Economische zaken. Een verslag van het symposium staat op p. 2/3.

Sinds een paar maanden is de nieuwe website www.heimansenthijssestichting.nl in de lucht. De bedoeling is geweest om de website een moderne uitstraling te geven. In de vormgeving hebben we geprobeerd om vooral het contrast tussen de geschiedenis en de toekomst te benadrukken. Ik wil u allen graag uitnodigen om de nieuwe website te bekijken. Wij als bestuur zijn erg blij met het uiteindelijke resultaat.

Een bijzonder woord van dank aan Herbert Kuyvenhoven is hier op zijn plaats. Hij heeft onze website al in juli 2005 opgezet en sindsdien verder uitgebreid en onderhouden. De website was vanaf het begin een veelzijdige en veel geraadpleegde informatiebron. In 2007 startte Herbert met de Nieuwsmail en in 2008 kwam de digitalisering van de catalogus van onze bibliotheek klaar. Ook heeft hij hard meegewerkt aan de nieuwe site. Wij zijn Herbert buitengewoon dankbaar voor al het werk dat hij voor de Heimans en Thijsse Stichting heeft gedaan. Herbert heeft aangegeven dat hij graag het onderhoud van de nieuwe site aan iemand anders wil overdragen. Op dit moment zijn we daarom op zoek naar een nieuwe webmaster. Als één van u belangstelling heeft voor deze taak of een goede kandidaat kent, laat dat ons dan weten.

IVN en KNNV werken sinds enige tijd nauw samen en hebben onze stichting gevraagd of wij ons bij hun samenwerkingsverband willen aansluiten. We hebben daar in principe positief op gereageerd. Bij de organisatie van onze symposia is al duidelijk gebleken dat door de samenwerking met IVN en KNNV een veel groter publiek kan worden bereikt. Daarnaast zou het mooi zijn wanneer we in de toekomst gezamenlijk zouden kunnen reageren op nieuwe kabinetsvoorstellen die consequenties hebben voor natuurbehoud en natuureducatie. We werken op dit moment aan een convenant dat deze samenwerking faciliteert, maar waarin de zelfstandigheid van de afzonderlijke organisaties onverkort blijft bestaan.

Zeer binnenkort zullen we een oproep plaatsen voor de nominatie van kandidaten voor de Heimans en Thijsse Prijs 2017. Wanneer u een goed voorstel hebt, aarzel dan niet om het nominatieformulier dat u op de website kunt vinden, in te vullen en op te sturen.

Voor iedere organisatie is het belangrijk dat er een balans is tussen de uitvoering van de bestuurlijke werkzaamheden en het toezicht daarop. Deze taken liggen in onze stichting bij respectievelijk het dagelijks en het algemeen bestuur. Ons algemeen bestuur is de laatste jaren te sterk in omvang afgenomen. We zullen op de komende vergadering daarom drie nieuwe leden van het algemeen bestuur voorstellen: Dr. Bart van Tooren (Natuurmonumenten), Ir. Marleen van den Ham (Utrechts Landschap) en Dr. Arnold van Vliet (Wageningen Universiteit). Ook het dagelijks bestuur zal worden versterkt. Prof. Martin Wassen van de Universiteit Utrecht is bereid gevonden in het DB plaats te nemen. Op de komende AB-vergadering zal hij worden voorgedragen. Ook zijn wij op zoek naar een penningmeester. Voorstellen voor een geschikte kandidaat zien we met veel belangstelling tegemoet. De komende AB-vergadering zal plaatsvinden op zaterdag 25 februari. Ik hoop dat jullie allemaal aanwezig kunnen zijn.

Frank Berendse (voorzitter)

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Verslag van het Heimans en Thijssen Symposium 2016

Op 17 september 2016 vond het jaarlijkse Heimans en Thijssen-symposium plaats, getiteld: *'Wild of geordend; natuurbeelden, strategieën en bondgenootschappen in het Nederlandse natuurbewoud'*. Ongeveer 175 deelnemers waren aanwezig op het symposium, dat gehouden werd in het Linnaeusgebouw van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Het symposium werd geopend door Frank Berendse. Voor de pauze kwamen drie sprekers aan het woord die werden ingeleid door Anton van Haperen.

De spits werd afgebeten door Chris de Stoop, deeltijdboer en schrijver van het veel geprezen boek *'Dit is mijn hof'*. Dit boek gaat over de aantasting van het agrarisch cultuurlandschap ten noorden van Antwerpen door haven- en industrieontwikkeling, in combinatie met ontpoldering ten behoeve van de natuur. De veel besproken Nederlandse Hedwigepolder sluit aan bij dit gebied.

Chris de Stoop pleitte hartstochtelijk tegen het afgraven van dit polderlandschap, een ontwikkeling die hij beschouwt als een 'zoenoffer' voor het bondgenootschap dat haven en natuurbeweging gesloten hebben. "Bijna nergens anders worden mens en natuur zo tégen elkaar uitgespeeld." Hij onderkent dat de landbouw de industriële toer is opgegaan: "Het werd er door de overheid en de industrie bij de boeren ingeramd: produceren, produceren, produceren. Net als bij de burgers: consumeren, consumeren, consumeren – we consumeren ons kapot. En het slechte geweten van een dolgedraaide consumptiemaatschappij moet nu zo nodig op de boeren worden afgewenteld. Zijn we niet vervreemd van onze grond, vervreemd van ons voedsel, vervreemd van onszelf en van elkaar?" In zijn afsluiting vroeg hij om "een sociale dimensie in de natuurbeweging, die er vroeger was maar de afgelopen jaren bijna verdwenen lijkt."

Chris de Stoop

De tweede spreker was Johan van de Gronden, van 2006 tot 2016 directeur van het Wereldnatuurfonds. Hij begon zijn bijdrage met de constatering dat tweederde van ons land in de afgelopen 50 jaar ecologisch volledig is uitgekleeft en dat de Nederlandse natuurbeweging daarbij in belangrijke mate heeft zitten toekijken. In de jaren tachtig van de vorige eeuw waren de frustraties van de natuurbeweging over vermessing, verdroging en vergiftiging zo hoog opgelopen dat het boerenland tot ecologische woestijn werd verklaard. Natuurbeschermers kropen wel uit hun defensieve posities, maar richtten zich op natuurontwikkeling, nieuwe robuuste natuur met een wild karakter waar ecologische processen vrij spel zouden hebben. De boeren mochten hún aandeel in het land verder verpesten, mits de natuurbeweging kon beschikken over een ecologische hoofdstructuur van onderling verbonden,

robuuste natuurgebieden.

Johan van de Gronden erkende dat hij in het begin van zijn WNF-tijd moeiteloos in deze consensus heeft meegedraaid. Maar geleidelijk aan gingen hem de ogen open en heeft hij een 'wende' doorgemaakt. De tegenstelling tussen wild en getemd lijkt hem voor ons land minder vruchtbaar. Die zit vooral tussen de oren. Veel ernstiger lijkt de overgang 'van getemd tot uitgeknepen'. Op het platteland is het zo'n bende, dat er economisch noch ecologisch garen bij valt te spinnen. Langzaamaan tekenen zich de contouren af van een burgerbeweging die in de gaten krijgt dat zij is bestolen. "Melk mag dan goedkoop zijn, maar grutto's, Kieviten, kemphanen en veldleeuwen zijn onbetaalbaar." Johan van de Gronden sloot af met de volgende woorden. "De druk op de ketel dus; laat de natuurbeweging voortaan krachtig inzetten op het herstel van de soortenrijkdom in héél Nederland en ons geordende landje zal weldra wilder zijn dan in de dagen van Eli Heimans en Jac. P. Thijssen."

Johan van de Gronden

De derde spreker was Martin Drenthen, milieufilosoof en hoofddocent aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij begon met de constatering dat landschappen in Nederland en in West-Europa in de laatste halve eeuw dramatisch zijn veranderd. Die veranderingen in het landschap riepen twee typen reacties op: aan de ene kant een roep om bescherming van de oude landschappen en de daarmee verbonden elementen en aan de andere kant de wens om nieuwe landschappen te creëren. Rewilding en natuurontwikkeling zijn binnen de natuurbescherming strategieën, die bij dat laatste aansluiten.

Het is opvallend dat met name stedelingen zeer geboeid zijn door de laatst overgebleven wilde plekken op aarde. Het lijkt hier te gaan om een cultureel fenomeen, waarbij wildheid steeds meer wordt gewaardeerd als een element dat te lang heeft ontbroken in onze moderne samenleving. In de traditionele benadering van de sociale wetenschappen wordt de spanning tussen het behoud van oude cultuurlandschappen en natuurontwikkeling en rewilding meestal gezien als verschillende zienswijzen, die elk verschillende kenmerken van een landschap waarderen. Dit is inderdaad een legitieme benadering en in deze geest zou je kunnen kiezen voor een pragmatische oplossing door bijvoorbeeld natuurontwikkeling te realiseren in de uiterwaarden en in het binnendijkse land het oude cultuurlandschap in ere te herstellen.

Martin Drenthen is echter van mening dat het conflict dieper gaat en dat er (ook) sprake is van verschillende visies op de plaats van de mens in de natuur en in het landschap. Die kunnen alleen worden begrepen als ook aandacht wordt besteed aan de rol van geschiedenis en verhalen in de relaties van mensen met hun omgeving. Hij

vindt ook dat het belangrijk is om in te zien dat het wildernisverlangen een element van maatschappij- en cultuurkritiek bevat. Van oudsher heeft er altijd een verband bestaan tussen natuurbescherming en de zoektocht naar een goed en waardevol leven. Die bredere morele inzet is de moderne natuurbeweging een beetje kwijtgeraakt. Ze is langzaam veranderd in een uitvoerende en bureaucratische beheer organisatie en weggedreven van haar rol als maatschappijkritische beweging. Er schuilt een meerwaarde in het rewilding perspectief en in het hedendaags verlangen naar wildheid. Het biedt een kans om van natuurbescherming weer meer te maken dan alleen een zaak voor biologen.

Martin Drenthen

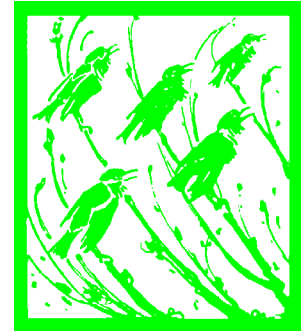
Na de pauze was er een geanimeerde panel-discussie onder leiding van Mascha Brouwer (divisiedirecteur Behoud en Ontwikkeling bij Staatsbosbeheer). Aan het panel werd deelgenomen door André Arfman (melkveehouder en voorzitter van het Nederlands Agrarisch Jongeren Kontakt), Eric van der Schans (hoofd Environmental Management van het Havenbedrijf Rotterdam), Sander Turnhout (SoortenNL en voorzitter van Sporters voor Natuur) en Teo Wams (directeur Natuurbeheer van Natuurmonumenten).

Aan het einde van de bijeenkomst werd het nieuwe boek *Wilde apen* over de toekomst van de natuurbescherming in Nederland gepresenteerd. Om te vieren dat 100 jaar geleden de Heimans en Thijssse Stichting werd opgericht, kregen alle deelnemers het boekje als geschenk. Zie de recensie hiernaast en op p. 4.

Anton van Haperen

Jan en Hilde Strijbos; foto uit 1939

In memoriam Hilde van der Stelt-Strijbos

Hilde van der Stelt-Strijbos (Bloemendaal, 1923) had dezelfde gretige belangstelling voor de natuur als haar vader, de bekende vogel- en natuurboekenschrijver en fotograaf Jan P. Strijbos. Dat zij biologie ging studeren was haast vanzelfsprekend. Tijdens haar studie aan de Universiteit van Amsterdam maakte zij kennis met de zoöloog (en latere hoogleraar) Bram van der Stelt, met wie zij trouwde en vier kinderen kreeg.

Van haar vader erfde Hilde niet alleen het scherpe waarnemingsvermogen, maar ook het talent om de kennis van al wat leeft en groeit op aantrekkelijke wijze te delen met anderen. Zij was een enthousiaste lerares biologie en actief in het IVN, waar zij de aandacht trok met haar artikelen in het tijdschrift *Mens en Natuur*, die zij illustreerde met eigen tekeningen. Een belangrijke verdienste van Hilde is dat zij het omvangrijke werk van haar vader voor het nageslacht heeft weten te bewaren. Net als hij bereikte Hilde de leeftijd van de zeer sterken, zij stierf in augustus van dit jaar, 93 jaar oud.

Marga Coesèl

Boekbespreking

Frank Berendse, 2016. *Wilde apen*; Natuurbescherming in Nederland. ISBN 9789050115957 NUR 130. KNNV Uitgeverij Zeist, 96 pp.

Deze recensie gaat vooral over de achteruitgang van de natuur en de toekomst van de levende natuur op aarde. Berendse geeft eerst enkele lichtpuntjes. Hij noemt met name de nieuwe Wet Natuurbescherming, waarin de intrinsieke waarde van de natuur wordt erkend. Daarin schuilt de plicht de wilde planten en dieren te beschermen. Deze plicht verzaken we echter al ruim een eeuw. Ook wordt gewezen op het onderscheiden van ecosysteemfuncties, tegenwoordig ecosystemendiensten (services) genoemd. Echter, 'diensten' doet meer kwaad dan goed omdat dit begrip meer op menselijke behoeften dan op de natuur wordt betrokken. Visstand wordt beschermd maar meer geëxploiteerd.

Dan wordt ook de positieve invloed van biologieonderwijs op het natuurbewustzijn genoemd en hier worden onze idolen Eli Heimans en Jac. P. Thijssse naar voren gehaald. Ook natuurbeschermingsorganisaties hebben veel gedaan voor de verspreiding van de natuurbeschermingsgedachte en natuurgebieden aangekocht. Ook zijn natuurgebieden met elkaar verbonden en is soms de waterhuishouding hersteld.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Maar dan begint het indrukwekkende overzicht van verliezen aan natuurlijke rijkdommen. In de vorige eeuw konden landbouw en industrie zich vrijwel ongelimiteerd uitbreiden. Frank spreekt hier van 'Het dode land', waar op veel plaatsen flora en fauna werden gedecimeerd. Overheidsmaatregelen ontbraken of pakten verkeerd uit. De meeste kabinetten hebben daar weinig aan gedaan. Een notoir kabinet was Rutte 1, met de beruchte staatssecretaris Henk Bleker, dat enorme bezuinigingen uitvoerde.

Vervolgens bespreekt Berendse vier 'harde klappen'. De eerste is de overmaat aan stikstof die op boerenland terecht komt, en die deels in ammoniak wordt omgezet. In 50 jaar zijn 700 plantensoorten van voedselarme grond met gemiddeld 40% achteruitgegaan. De tweede klap betreft de verlaging van de grondwaterstand. De derde klap is het gebruik van landbouwgif dat vooral broedvogels treft. De vierde klap wordt veroorzaakt door bezoekers met hun honden die voor 'platgetrapte natuur' en grote verstoring zorgen.

De optelsom, of beter de vermenigvuldiging van deze rigoureuze invloeden heeft geleid tot een ongelooflijke achteruitgang van flora en fauna. Van vele soorten zijn lokale populaties verdwenen of gedecimeerd. Frank wijst er op dat een populatie te klein kan worden om zich op den duur te handhaven. Een ander aspect waar steeds meer aandacht voor komt, is dat veel soorten, ook zoogdieren, nog niet gevonden en beschreven zijn. Een recente schatting is dat slechts 25% van alle soorten beschreven is. Dit betekent dat veel soorten zullen verdwijnen zonder dat ze ooit beschreven zijn.

Het volgende hoofdstuk, 'Wat nu', gaat over de noodzakelijke en urgente veranderingen in het beleid om zoveel mogelijk nog bestaande maar niet veilige natuur te redden en vooral het landbouwbeleid radicaal te veranderen. In ieder geval zullen komende kabinetten de internationale afspraken zo spoedig mogelijk moeten nakomen. Zelfs als je in dit natuurbeschermingsverband de afspraken omtrent klimaatbeheersing nog buiten beschouwing laat, is de situatie al droevig genoeg. Zo is de afspraak dat ons land in 2020 het natuureengebied van de 12% in 2012 tot 17% zal hebben uitgebreid. Daar lijkt niets van terecht te komen.

De meest omvangrijke noodzakelijke verandering moet bestaan uit het verkleinen van het landbouwareaal, van thans ca. 54% tot 32% in 2050, om uitbreiding van natuurlijke landschappen mogelijk te maken.

Het boekje van Berendse is een sublieme en duidelijke samenvatting van de precaire situatie waarin onze natuur is beland. Het probleem is nu hoe de overheid daarvan te overtuigen. Frank zegt: "Parlement, sta op! Ontwikkel een visie op de toekomst van het Nederlandse platteland". Helpt dit? In 2002 werd aan de Vaste Kamercommissie voor Landbouw, Natuurbeheer en Visserij een krachtig manifest aangeboden tegen de slechte behandeling van de natuur in de door het kabinet Balkenende 1 uitgebrachte nota 'Strategisch Akkoord'. Het manifest werd door ruim 100 collega's (ook Berendse) ondertekend. Het werd welwillend ontvangen, maar heeft absoluut niets uitgehaald.

Liever zou ik individuele kamerleden die positief denken over natuurbeheer benaderen en hen onder druk zetten om tot een gezamenlijke start te komen van een nieuwe visie op de natuur in Nederland.

Eddy van der Maarel

Wilhelmina Minis-van de Geijn, conservator van het Natuurhistorisch Museum Maastricht van 1939 tot 1948

Eli Heimans en Jac P. Thijssen hebben zeer veel voor de natuurbeleving en natuurhistorie in Nederland betekend. Maar zij waren niet de laatsten. Velen traden in hun voetsporen: bekenden en minder bekenden. In dit nummer aandacht voor een vrouw in het Maastrichtse in de eerste helft van de twintigste eeuw: Wilhelmina Minis-van de Geijn.

Wilhelmina Anna Eleonora van de Geijn werd op 21 februari 1910 geboren in Puiflijk (Druten), in het land van Maas en Waal. Na het gymnasium in Venray ging ze eind jaren 1920 in Leiden studeren. "Verliefd worden, dat deed je niet. Dat mocht pas als je afgestudeerd was", sprak Mien Minis-van de Geijn uit in een interview over haar studententijd voor de nieuwsbrief van de Leidse Universiteit in 2007. Al op 27-jarige leeftijd promoveerde zij op 2 december 1937 aldaar tot doctor in de paleontologie op het onderwerp: 'Das Tertiär der Niederlande mit besonderer Berücksichtigung der Selachierfauna', waarin zij onder andere over de haaiantanden van Elsloo publiceerde. Fossielen die tevoorschijn waren gekomen bij het graven van het Julianakanaal en die in 1932 door de beroemde huisarts en onderzoeker Dr. Beckers uit Beek waren verzameld. Een bètavrouw die promoveerde in 1937 was een zeldzaamheid. Haar datering van de zgn. Elsloolagen uit het onderzochte sediment is nog steeds gekend.

Twee jaar later in 1939 volgde – toen nog – mejuffrouw van de Geijn, Rector Cremers op als conservator van het museum. Cremers was een van de stichters van het Natuurhistorisch Genootschap (opgericht in 1910) en eerste conservator van het museum (opgericht in 1912) en oorspronkelijk kapelaan en leraar in Rolduc. De stad Maastricht stelde in 1912 aan het Natuurhistorisch Genootschap het voormalige Grauwzustersklooster beschikbaar, dat bestond uit een kapel, enige kloosterruimtes, een tuin en een huis voor moeder-overste (het 'Huis op den Jeker'), om daarin het 'Provinciaal Museum der Natuurlijke Historie' onder te brengen. Het Huis op de Jeker was de dienstwoning ten tijde van het klooster en fungeerde daarna als woning van de conservator van het museum.

De benoeming van Mien van de Geijn was nog 'een dingetje': genootschap en gemeenteraad wilden haar graag als conservator (toen: conservatrix!), maar het Maastrichtse college van B&W had een andere voordracht. Dit leidde tot onenigheid, met het einde van de personele unie tussen gemeente en genootschap tot gevolg. Hierna werd een commissie van toezicht ingesteld, waarin raads- én genootschapsleden zitting hadden. Helemaal goed kwam het hierna nooit meer tussen gemeente en genootschap. Maar Wilhelmina van de Geijn werd benoemd per 16 mei 1939!

Mien van de Geijn betekende veel voor het museum, in de negen jaar dat zij leiding gaf aan de kleine museumstaf. In een rede bij het 50-jarig bestaan van het museum in 1962, roemde Genootschapsvoorzitter Eugène Kruytzer veel van haar inspanningen: zij was jarenlang bestuurslid van het genootschap, was van 1945 tot 1953 (en daarna van 1967 tot 1973) hoofdredacteur van het Natuurhistorisch Maandblad, initiator van de reeks Publicaties van het Genootschap (een reeks naast het maandblad). Zij had de bibliotheek opnieuw opgezet, het museum gemoderniseerd en de tuin heringericht. Het genootschap besloot daarom om haar (tevens het moment van haar zilveren

Links Rector Jos. Cremers (1873-1951); die de eerste conservator (directeur) van het Natuurhistorisch Museum van Maastricht was, van 1912 tot zijn pensioen in 1939, en rechts dr. Wilhelmina van de Geijn, die hem is opgevolgd

promotie-jubileum) tot 'lid van verdienste' te benoemen. Haar museale inzet richtte zich met name op het vertalen van wetenschap ten behoeve van een groot publiek, door bijvoorbeeld reconstructietekeningen van landschappen aan de opstelling toe te voegen, waarmee de educatieve waarde groeide. Normaal voor nu, maar bijzonder voor toen. Bovendien heeft zij delen van de collectie wetenschappelijk geordend en beschreven, stimuleerde anderen om dat te doen en het maandblad won aan wetenschappelijke waarde door haar inzet.

Gedurende de oorlog gebeurde er veel in het museum: er waren verschillende onderduikers, de nazi's 'vereerden' het museum meermaals met een bezoek ter inspectie van de collecties en in 1943 werd zo de belangrijke entomologische Wasmann-collectie 'veilig gesteld' in Berlijn, vanwege zijn grote importantie. Het was de Amerikaanse legerofficier en professioneel entomoloog (insectendeskundige) John Bailey, die de Wasmann-collectie hoogstpersoonlijk, en buiten alle protocollen om, naar het museum terug bracht, waar deze op 29 september 1945 door een gelukvolle conservatrix in ontvangst werd genomen.

Meteen na de oorlog werd de museumtuin, al sinds 1913 onderdeel van de museumcollectie, opnieuw onder handen genomen. Wilhelmina van de Geijn betrok de bekende tuinarchitect Mien Ruys om hier vorm en inhoud aan te geven. De essentie van het plan was een tuin in terrassen en van grote eenvoud en helderheid en voorzien in inheemse, vooral lokale planten. De tuin moest een goed beeld geven van de biologische omgeving van het krijtlandschap. Uit de tuin van huisarts en botanist August de Wever haalde Mien van de Geijn een jonge kastanjeboom op, die zij achterop de fiets van Nuth naar de museumtuin bracht. Tegenwoordig staat deze jonge scheut er nog steeds, maar nu als majestueuze en monumentale boom, met wijd gespreide takken.

Enige jaren later, op 15 augustus 1948, kreeg zij ontslag toen (omdat) zij in het huwelijk trad met Toine Minis, de latere gemeentesecretaris van Maastricht. Zij moest haar formele werk beëindigen, maar het betekende niet het einde van haar inzet voor de natuurhistorie. Bij het genootschapsjubileum in 1960 schreef zij een eerste wordingsgeschiedenis van het genootschap en jaren later werd zij (voor de tweede keer) hoofdredacteur van het Natuurhistorisch Maandblad (1967-1973).

In feite was mw. Minis directeur van het museum, maar pas sinds 1953 werd de functie ook als zodanig benoemd. Geboren in het oprichtingsjaar van het genootschap, heeft zij een heel groot deel van de geschiedenis van genootschap en museum meegemaakt. Bewust meegemaakt, want tot op hoge leeftijd volgde zij 's lands politiek en de mondiale ontwikkelingen. Zij las de kranten en wist mee te praten over vele onderwerpen. Ver in de negentig, bezocht zij nog culturele bijeenkomsten en bleef zij helder en geïnteresseerd. Tot op hoge leeftijd woonde ze zelfstandig in het Huis op de Jeker te Maastricht, het huis waarin zij sinds de jaren veertig van de twintigste eeuw woonde, met een kleine privé-tuin, die grensde aan de museumtuin. Het was in dit huis – waarin zij ook na haar dienstjaren kon blijven wonen – waar zij uiteindelijk ten val kwam, waarna zij op 19 november 2009 op 99-jarige leeftijd overleed. De jubilea van het genootschap (2010) en museum (2012) heeft zij helaas niet meer mee mogen maken.

Het Natuurhistorisch Museum Maastricht beschouwt haar als een kundig expert, die het museum en de collectie door de oorlogsjaren heen heeft getrokken en daarbij in de museale taken heeft volhard en de collectie weer bijeen wist te brengen en deze wist te behouden. Ook heeft ze het museum in de jaren daarna in het goede spoor gekregen. In die geest probeert het Natuurhistorisch Museum Maastricht haar inzet levend te houden.

Drs. Eric P.G. Wetzels

eric.wetzels@maastricht.nl

Oud-directeur Natuurhistorisch Museum Maastricht, Centre Céramique en Kumulus (2006-2015)

L. Minis et al., 2012. *Natuurhistorisch Museum Maastricht*, Silhouetreeks nr. 80, Stichting Historische Reeks Maastricht, Maastricht, pp. 24-25 (uitgegeven bij gelegenheid van het 100 jarig jubileum van het museum). M. Pluijmen, 2012. "Verliefd worden, dat deed je niet". Nieuwsbrief 071127 Universiteit Leiden, zie internet: <http://www.leidenuniv.nl/nieuwsarchief2/1949.html>. E. Wetzels, 2010. *In Memoriam Mevr. Dr. W. Minis-van de Geijn*, in: Natuurhistorisch Maandblad januari 2010, p. 18.

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Het verdwenen woonhuis van Eli Heimans

Op 20 september jl. werd een plaquette onthuld ter herdenking van de onderwijzer en natuurkenner Eli Heimans (1861-1914). Heimans woonde vanaf begin 1903 tot zijn dood op het adres Plantage Muidergracht 123, in de Amsterdamse Plantagebuurt, vlak bij zijn geliefde Artis en Hortus Botanicus. Het initiatief om de plaquette op zijn vroegere woonhuis te plaatsen werd genomen door de afdeling Amsterdam van de KNNV.

Bij de onthulling van de plaquette hield Geert Timmermans, namens de afdeling, een korte toespraak voor een klein gezelschap van genodigden en belangstellenden. Tijdens die bijeenkomst ontstond er bij ondergetekenden enige verwarring door opmerkingen van de huidige bewoners van het pand dat er in het huis een 'lijkenwassersfamilie' zou hebben gewoond. Stonden wij wel voor het huis van Heimans? Op het pand staat namelijk huisnummer 123 maar ook het nummer 121.

Al eerder werd gedacht dat het woonhuis op 123 was afgebroken (Coèsel 1993), maar vanwege het nummerbordje en omdat de ramen geheel in overeenstemming zijn met de ramen op de foto die tijdens Heimans' leven vanuit zijn huis werd gemaakt, was aangenomen dat er in de eerdere studie sprake was geweest van een misverstand. Vanwege dat nummerbordje en de raampartij nam ook de KNNV-afdeling aan dat het hier ging om het voormalige woonhuis van Eli Heimans.

Uit nieuw en aanvullend onderzoek van de tweede auteur in de archieven van het Bevolkingsregister, Kadaster en Bouw- en Woningtoezicht in het Stadsarchief van Amsterdam werd al snel duidelijk dat onze twijfel terecht was. We maakten de volgende reconstructie.

Eli Heimans kocht het pand Plantage Muidergracht 123 in 1907. Na zijn dood bleven zijn weduwe, Betje Heimans-Stibbe, en hun kinderen Jacob en Henriëtte er wonen. Jacob, de latere hoogleraar plantkunde en genetica, trouwde in de jaren twintig en vestigde zich in Amsterdam-Zuid. Henriëtte, een gepromoveerde lerares geschiedenis, vertrok in diezelfde periode naar Almelo.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de leden van de familie Heimans door de bezetter vervolgd vanwege hun Joodse afkomst. Eind 1940 werden Jacob en Henriëtte door de bezetter van hun functies in het onderwijs ontheven. Henriëtte keerde terug naar haar ouderlijk huis. De ongerustheid over hun verdere lot nam toe. Tot hun vreugde kregen zij begin 1943 bericht dat zij samen met hun moeder en Jacobs vrouw en dochter een plaats hadden gekregen op de lijst Frederiks-Van Dam, een lijst met namen van vooraanstaande Joden die door de bezetter werden ontzien. Deze 'protegierte Joden' werden ondergebracht in twee villa's in Barneveld.

Volgens het Amsterdamse Bevolkingsregister vertrokken Betje en Henriëtte officieel op 23 maart 1943 uit hun woning op de Plantage Muidergracht 123. Het pand, dat op naam stond van de weduwe en haar twee kinderen, werd nog datzelfde jaar 'verkocht'.

Uiteindelijk waren de in Barneveld verblijvende Joden toch niet veilig. Eind 1943 werd de Barneveldgroep overgebracht naar kamp Westerbork en het jaar daarna op transport gesteld naar Theresienstadt. Zowel de weduwe Heimans, die aan het eind van de oorlog al ver in de tachtig was, als haar kinderen, schoondochter en kleindochter overleefden de oorlog.

Na de bevrijding vestigde Betje Heimans zich bij haar dochter in Almelo. Jacob en zijn gezin vonden weer een woning in Amsterdam-Zuid. Het huis op Plantage Muidergracht 123 werd in 1948 weer overgedragen aan de familie en nog hetzelfde jaar verkocht aan de Vereniging tot Werkverschaffing aan Hulpbehoevende Blinden. De Blindenwerkplaats was gelegen aan de Plantage Middenlaan, een straat die evenwijdig loopt aan de Plantage Muidergracht. De panden Plantage Muidergracht 123, 125 en 127 waren via de tuin met het Blindeninstituut verbonden. In 1963 werden de drie inmiddels zwaar verwaarloosde panden, die in 1959 in bezit gekomen waren van de firma Rubi NV, afgebroken. Op de lege plek verrees omstreeks 1990 een nieuw pand met als huisnummers 125 a-e.

Het pand Plantage Muidergracht 121 had een heel andere geschiedenis. Dat huis staat er nog steeds. De verhalen van de huidige bewoners van het pand kloppen. In elk geval was van 11 juni 1940 tot 11 april 1942 op dat nummer 121 de particuliere Begrafenisonderneming 'Sjoloum' gevestigd. Na het verlenen van een splitsingsvergunning voor de panden Plantage Muidergracht 119 en 121 werden in 1995 deze nummers door de gemeente ingetrokken. De gehele begane grond kreeg toen het nummer 121; de eerste, tweede en derde verdieping daar linksboven werd nummer 119; de eerste, tweede en derde verdieping daar rechtsboven werd nummer 123.

Uit bovenstaande informatie blijkt kortom dat het woonhuis van Eli Heimans verdwenen is. De plaquette is bevestigd op het buurpand, oorspronkelijk nummer 121. Aangezien dat huis nu ook het huisnummer 123 draagt en de raampartij er van buiten ongeveer hetzelfde uitziet als die van de foto genomen vanuit de werkkamer van Heimans, zal de nietsvermoedende lezer van de plaquette denken inderdaad voor het voormalige woonhuis van Eli Heimans te staan.

Uiteraard is het bestuur van de afdeling Amsterdam van de KNNV van een en ander op de hoogte gesteld. Het bestuur betreurt de vergissing, maar vindt dat het geen afbreuk doet aan de herdenking van Eli Heimans. Het is ook niet eenvoudig om een bevredigende oplossing voor het probleem te vinden. Vanuit historisch oogpunt is er echter sprake van misleiding. Met dit artikel hopen wij de waarheid voor zover mogelijk te hebben rechtgezet.

Marga Coèsel en Erik Zevenhuizen

m.j.coesel-wouda@uva.nl; e.zevenhuizen@uva.nl

F. I. Brouwer, 1958. *Leven en werk van Eli Heimans*, Groningen.

M. Coèsel, 1993. *Zinkvioletjes en zoetwaterwieren*, Hilversum.

Plaquette ter herinnering aan Eli Heimans

Op 20 september 2016 geplaatst door de KNNV afdeling Amsterdam op het pand Plantage Muidergracht met de huisnummers 121 en 123. Het initiatief hiertoe werd genomen door de afdeling Amsterdam van de KNNV. Zie artikel op p. 6

Hier woonde van 1903 tot 1914

Eli Heimans (1861-1914)

Dichtbij zijn geliefde Artis en Hortus.

ELI HEIMANS was een briljant en fijnzinnig natuurkenner. Naast begenadigd onderwijzer was hij door zijn persoon en zijn vele geschriften een buitengewoon invloedrijk pedagoog, veldbioloog, geoloog, tekenaar en auteur. Vooral zijn vierdelige 'Handleiding bij het onderwijs in de Natuurlijke Historie' (1898-1908) voor het basisonderwijs, die hij zelf als zijn belangrijkste werk beschouwde, is van grote betekenis geweest.

Hij was mede oprichter in 1901 van de (KONINKLIJKE) NEDERLANDSE NATUURHISTORISCHE VERENIGING, in 1905 van de VERENIGING NATUURMONUMENTEN en in 1908 van de NEDERLANDSE MYCOLOGISCHE VERENIGING.

Op zijn voorstel begon in 1894 de samenwerking met JAC. P. THIJSSSE die leidde tot een reeks boekjes met titels als 'Van vlinders, bloemen en vogels', 'In sloot en plas', 'Door het rietland', 'Hei en dennen' en 'Wandelboekje voor Natuurvrienden'.

Een hommage aan ELI HEIMANS is het Heimansdiorama in Artis.

In 1896 richtte hij samen met anderen het tijdschrift 'De Levende Natuur' op en dat nog steeds bestaat en in 1899 verscheen de 1e uitgave van de 'Geïllustreerde Flora van Nederland'. Het was de eerste flora in Nederland met afbeeldingen. Vanaf 1902 begon hij met wekelijkse natuurcolumns voor de 'Groene Amsterdamer'.

ELI HEIMANS werd de 'Vader van de Geologie' genoemd. In 1911 verscheen in wetenschappelijk opzicht zijn meest waardevolle boekwerk 'Uit ons krijtland'. Zo wees hij op een groeve, de latere Heimansgroeve, waar steenlagen uit het Carboon aan de oppervlakte komen.

Co Walters (links) en Martin Melchers (rechts) in 1979.

Boekbespreking

Martin Melchers. *Meneer Walters: Een Amsterdamse natuuronderzoeker*. 2016. Eigen beheer, 532 pp. € 49,50
martmelchers@gmail.com

De Amsterdamse stadsecoloog Martin Melchers heeft met dit boek een prachtig eerbetoon gemaakt voor Jacobus Walters (1926-2009), een onbekende Amsterdamse amateur ornitholoog.

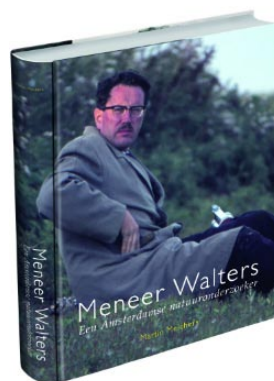
Het is geen biografie in de klassieke zin van het woord, maar een verzameling hoofdstukken met een biografisch karakter, herinneringen van jonge (in de jaren 1950 en 1960) vogelaars aan hun ontmoetingen met Co Walters en zijn natuurhistorische dagboeken over de periode 1942 tot 2003. In de hoofdstukken met de dagboeken (in totaal 20 000 handgeschreven pagina's) zijn veel van de oorspronkelijke illustraties opgenomen en ook kaarten, metingen en tabellen. De dagboek hoofdstukken geven een goed beeld van de veelzijdige biologische activiteiten van Co Walters.

Interessant zijn zeker ook de herinneringen van Martin Melchers en van een aantal tijdgenoten aan hun contacten en samenwerking met Co Walters. Het heeft mij eigenlijk verbaasd dat ikzelf Co Walters niet heb ontmoet toen ik in de jaren 1960 ook vogelde in de westelijke tuinsteden van Amsterdam. Uit het boek blijkt dat deze toch hoofdzakelijk rondwaarde in het toen in ontwikkeling zijnde westelijk havengebied. Maar de ornithologische rijkdom van al die opgespoten velden was overduidelijk. Ik herinner me dat ik, toen ik in 1956 naar Slotervaart verhuisde, in de eerste jaren de lepelaars, kluten, plevieren en allerlei andere steltlopers aan het einde van onze straat kon gaan bekijken.

Het is goed om te zien dat de media aan dit boek van Martin Melchers veel aandacht hebben besteed. In kranten (NRC Handelsblad, Trouw, Parool, Elsevier), op radio en televisie (Vroege Vogels, AT5).

Op die manier is de boeiende vrijetijdsloopbaan van Co Walters toch in veel ruimere kring bekend geworden dan met de 250 exemplaren van het boek kon worden bereikt. Martin Melchers heeft met het bewerken van Walters' geestelijke nalatenschap een forse klus ter hand genomen en met succes afgerond. Daar spreek ik graag mijn bewondering voor uit. Het boek is inmiddels uitverkocht.

Maarten Smies

Documentatie van

- natuurbeleving
- natuurstudie
- natuurbehoud
- natuureducatie

Wie Is....? nr. 9 Rob Chrispijn

Foto Fred Nordheim

Rob Chrispijn is een veelzijdige kunstenaar en veldbioloog. Door zijn bijdragen aan kennis over de natuur (met name paddenstoelen) en terreinbeheer trad hij in de voetsporen van Heimans en Thijssse. Reden genoeg om Rob een bezoek te brengen!

Rob werd in 1944 geboren in Wenen en groeide op in Amsterdam Nieuw West. Hij begon op zijn 12e jaar met veldbiologie. Van zijn moeder kreeg hij het blaadje 'Sjors van de Rebellenclub' dat als bijlage met de Libelle meekwam. Op de achterkant stonden verhalen en tekeningen over planten en vogels. Na enige tijd werd Rob plotseling gegrepen door deze onbekende wereld. Al gauw ging hij Nieuw West en de westelijke rand van de stad verkennen. Gewapend met een x2 verrekijkertje kon hij via 'Sjors' zijn eerste vogel determineren, een Scholekster! Later zwermde hij uit naar het Westelijk Havengebied, met name de Kabelweg en omgeving, toen nog een prachtig, vogelrijk gebied.

Op de Kabelweg ontmoette Rob twee jongens met dezelfde interesse. Zij bleken vrienden, die net als Rob in 1944 geboren waren. Het waren Fred Nordheim en Martin Melchers. Rob raakte snel bevriend met beiden en de drie bleven onafscheidelijke veldbiologen. Ze beleefden samen vele avonturen en waren vaak in de weer om vogels te redden. In de strenge winter van 1963 waren ze te vinden bij Boerderij Meerzicht in het Amsterdamse Bos: op je buik liggend vastgevroren meerkoeten losmaken en rond de kolenkachel zittend ijs van de poten laten smelten. Zomaar een voorbeeld. Op de vraag of zij van de NJN wisten, antwoordde Rob met ja, maar lid worden, dat gaf teveel verplichtingen, wij waren vrije jongens.

Vooraf door Fred Nordheim werd de grote

betekenis van Eli Heimans en Jac. P. Thijssse ook bij Melchers en Chrispijn duidelijk. Maar hun grote idool en inspirator was toch 'Meneer Walters', een man met een grote passie voor vogels en een enorme werkkraft. Melchers heeft net een boek over hem gepubliceerd (zie p. 7).

Veel van hun avonturen hebben de vrienden samengevat in 'Onverklaarbaar gelukkig', een in eigen beheer uitgegeven boekje dat op hun 60e verjaardag feestelijk is gepresenteerd. De eerste oplage was diezelfde middag uitverkocht.

De loopbaan van Rob was verrassend. Na een opleiding tot chemisch analist werkte hij op een histologisch laboratorium. Na een opleiding tot fotograaf werkte hij bij de Famous Artists School. Als fotograaf bleef hij zijn verdere leven actief. Rob had al vroeg ook een heel andere passie ontwikkeld, het vertalen van liedteksten, onder andere van Bob Dylan, en het zelf schrijven van teksten.

Zijn doorbraak in deze richting kwam in 1969 toen Herman van Veen Rob's bewerking van de song Suzanne van Leonard Cohen onder ogen kreeg en het liedje tot een hit maakte. Vervolgens werkte Chrispijn lang samen met Van Veen. Hij schreef een paar honderd liedteksten, zowel voor andere artiesten als voor tv-programma's als Het Klokhuis. Veel van die teksten zijn gebundeld. Eind jaren 70 werd Rob Chrispijn docent aan de Kleinkunstakademie in Amsterdam. In 2014 verscheen nog het boekje 'Het Volle Leven', dat in eigen beheer is uitgegeven.

In de tachtiger jaren raakte Rob steeds meer in paddenstoelen geïnteresseerd en werd hij, zoals vriend Fred afkeurend opmerkte, een specialist. Melchers stelde voor de paddenstoelen van Amsterdam te inventariseren. Daartoe werkte Rob samen met het Biologische Station Wijster, vooral met Eef Arnolds en Thom Kuyper. Deze samenwerking heeft tot vele publicaties geleid, onder andere de *Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe*.

Rob heeft ook het pedagogisch vermogen terrein-beheerders op andere gedachten te brengen. Zo is Staatsbosbeheer nu overtuigd van het belang van de grote rijkdom aan paddenstoelensoorten in fijnsparbossen en zijn er in Drenthe op aanwijzing van Rob en collega's drie paddenstoelenreservaten gesticht. Een unicum!

R. Chrispijn, 1999. *Champignons in de Jordaan, de paddenstoelen van Amsterdam*. Fontaine, Amsterdam. M. Melchers, F. Nordheim & R. Chrispijn, 2004. *Onverklaarbaar gelukkig; over de natuur in Amsterdam*. www.robchrispijn.com. E. Arnolds, R. Chrispijn & R. Enzlin (red.) 2015. *Ecologische Atlas van Paddenstoelen in Drenthe*. Paddenstoelen Werkgroep Drenthe.

Lydia Haafkens en Eddy van der Maarel

De Heimans en Thijssse Stichting beheert een bibliotheek en een archief met materiaal over de ontwikkeling in het denken over en het omgaan met de natuur. Activiteiten op deze terreinen worden bevorderd door o.m. het toekennen van de Heimans en Thijssse Prijs.

Men wordt doneateur van de Stichting door €22,50 (studenten €10,00; instellingen minimaal €65,-) over te maken op rekening NL52 INGB 0003 8310 69 t.n.v.

Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam, onder vermelding van 'donatie'. Men ontvangt dan de Nieuwsbrief en uitnodigingen voor manifestaties.

Adres

Postbus 20123
1000 HC Amsterdam
heimans-en-thijssse-st@kpnmail.nl

Website

Frank Berendse, waarnemer
www.heimansenthijsssestichting.nl

Secretariaat, Bibliotheek en Archief

Hugo de Vries-Centrum
Plantage Middenlaan 2c
1018 DD Amsterdam
De bibliotheek is toegankelijk op vrijdag van 10.00 - 16.30 uur en op afspraak. U kunt contact opnemen met Jacques de Smidt, jt.de.smidt@hetnet.nl
Het archief is ondergebracht in de Artis Bibliotheek (UvA), Plantage Middenlaan 45, 1018 DC Amsterdam. Voor het raadplegen van het archief kunt u contact opnemen met Marga Coesël, m.j.coesel-wouda@uva.nl

Dagelijks Bestuur

F. Berendse, voorzitter,
voorzitter Heimans en Thijssse Steunfonds
frank.berendse@wur.nl
H. van Oene, secretaris-penningmeester
tel. 06 11405952
vanoene@upcmail.nl
M. Coesël, conservator
m.j.coesel-wouda@uva.nl
A.M.M. van Haperen
amm.vanhaperen@gmail.com
P.C. de Hullu
e.dehullu@science.ru.nl

Redactieadres Nieuwsbrief maarten@smies.org

